

Henning Hamilton

Efter jägmästarexamen kom Henning 1955 som skogsvårdschef till Graningeverken. 1960 anställdes han vid Södra Skogsägarna där han i olika befattningar deltog i utveckling av medlemskontakt, skogsbruk, industri och information. Han var några år utbildningsledare i Tanzania och deltog därefter som SIDA-konsult vid utvärdering av ett stort antal skogsprojekt. Under perioden 1974 – 86 var Henning VD vid Sveriges Skogsvårdsförbund..

Vår förste skogshushållare

Om Israel Adolf af Ström (1778 – 1856) och Djurgården

Ända fram till 1700-talet såg man skogen mest som ett hinder för ökad odling, en slumrande, tämligen onyttig tillgång. Undantag fanns, bergsbruket var beroende av uthålliga kolleveranser, kring tätorter och slättbygder hade redan skogsbrist börjat göra sig påmind. Allt mer började tanken gro att skogarna gömde en stark dynamik som rätt utnyttjad kunde ge landet stora möjligheter. Den som mer än andra fick Kung, Riksdag, regering och skogsfolk att lyssna var en klok och stillsam man – Israel Adolf af Ström. Från sin arbetsplats – Kungl. Djurgården – hade han nära till de höga makterna.

Mörkret hade redan fallit. Stormbyarna hade tilltagit. I snörynan på den krokiga vägen runt Drottningberget ner mot det ödsliga Ladugårdsgärdet travar sakta en häst med ryttare. När de rundar Borgen håller ryttaren in. Han drar fram studsaren från ryggen, refflad, med flintlås. Han tyckte en svart skugga rört sig i snön där framme. Men kanske var det bara en av de små ladorna som skymtat till. Ryttaren var en ung man med godmodiga drag. Den lugna blicken antydde samtidigt kraft och allvar. Det är kvällen den 4:e februari, isande kallt. Året är 1803. Ryttaren är Israel Adolf Ström, inspektör för Kungl. Djurgården. Han ser bekymrad ut.

Ström är på hemväg till Djursborg (vid nuvarande Karlaplan). Under dagen har han träf-

fat två av sina jägare, von Mellen vid Kaknäs och Dahlgren vid Tegeludden. Mötet hade mycket rört sig om varg. Genom den kalla vintern med sedan länge hårdfrusna isar hade flera flockar kommit över från Bogesundlandet till Lidingön. Där hade de blivit sedda vid flera av bondgårdarna. Redan hade de flera gånger också varit över på Djurgårdslandet. När vinden låg rätt hade de fått vittring av de nära 200 hjortarna i hjorthagen. Stängslet där var heller inte omöjligt för en vargflock. Säkert hade de också fått vittring av några stora kronhjortar som jägarna inte lyckats få in i vinterhägnet. De sprang ännu lösa, lätta för vargen att spåra och hetsa. Nu hade Ström beordrat sina jägare att redan nästa dag i gryningen räkna alla in- och utspår. Samtidigt

Israel Adolf af Ström, 1778 – 1856

skulle förgiftad åtel utläggas. För säkerhets skull måste de bägge jägarna också redan denna natt tända eldar vid Kaknäs, Tegeludden och

Ropsten. Det brukade göra vargen betänksam att ta sig över isen. Även om unge kungen var svag jägare var hjortarna heliga för hela hovstaten. Från slottsköket var två dovhjortar just beställda. Att fälla dem brukade Ström själv ombesörja. En varg inne i hjorthagen skulle få både riksmarskalken och överhovjägmästaren att se rött. Han kände redan mothåll därifrån. Hans förslag om utbildningsplan för sina jägare hade bara lagts på hyllan. Ström var bekymrad. Han hade också morgondagen i tankarna. De bägge stängarna vid stora stängslet måste han redan i gryningen tala allvar med. Några byrackor från staden hade tagit sig in och var ett hot för hjortarna. Han måste också få tag i kvartermästarna både vid drabanterna och bägge livgardena. Det var den gamla trätan. Skogen skulle snart vara helt ruinerad om några tusen man varje år fick fortsätta hugga granris för sina bivacker. Även om det blev vargjakt i morgon eller inte, han måste ändå bort till Ålkistan. Om krögaren där stulit ett helt lass ved krävdes åtgärder. Hästen hade otåligt börjat trava vidare. Stallet och krub-

ban väntade. Staden alldeles framför låg helt i mörker. Inte ett ljus.

Lite djurgårdshistoria

Vi gissar det från början var en vanlig skärgård med blankspolade hållar och bra åkerjord där emellan. Med tanke på strömmande vatten var fisket säkert gott. Under medeltiden med ökande bebyggelse vet vi att mycket av djurgårdsmarkerna låg under kyrkan och klostren. År 1452 bytte kung Karl Knutsson till sig nuvarande Södra Djurgården. Genom reduktionen lade Gustaf Vasa beslag även på den norra delen. Hans son Johan III visade gryende jaktintresse och skapade en mindre jaktpark. Efter romerskt mönster hölls här också barbariska hetsjakter mellan hundar, varg, björn och andra djur. Men riktigt allvar blev det först 1680. Unge jaktsugne kung Karl XI och hans rådgivare gjorde slag i saken. En Två mil lång och tre meter hög och tät gärdesgård byggdes, i grova drag från Djurgårdsbron och hela vägen upp mot Ålkistan. På andra sidan låg parken mot Värtan.

Det var ingen vanlig gårdsgård. Staketet var ett för tiden stort projekt. Eftersom transporter på sjö var billigare än på land lades den stora anskaffningen av pälvar och gårdslen på ålänning-

arna. I gengäld fick de viss skattebefrielse. De fick också ett par århundraden svara för staketets underhåll. Särskilt vintrar med hård kyla och frysande befolkning försvann en hel del stängsel. Till parken skaffades både kron- och framför allt dovhjort, under 1700-talet väl över tusentalet. Naturligtvis drogs både björn, varg och lo till detta dukade smörgårdsbord. Den jaktförvaltning som skapats hade fullt upp att göra, särskilt under kalla vintrar. Redan unge kronprins Karl (XII) deltog med liv och lust. På Berget Stora Vargjakten hade man vintern 1689 avspårat och inringat med ”vargtyg” och ”vargnät” en flock på tio djur. Kronprinsen (sju år!) och hans medhjälpare lyckades avliva sju av dem.

Betydelsen som jaktpark minskade med tiden med kungarnas intresse för friluftsliv. Carl XIV Johan utnyttjade i första hand parken för exercis och övningar med huvudstadens regementen, alla med kaserner nära till. Det var inte lätt att samtidigt vårda så många hjortar inom ett så stort område. 1827 infångades och instängslades istället 200 hjortar inom ett betydligt mindre område vid nuvarande Hjorthagen (!). Intresset för friluftslivet i parken var alltid stort, det stimulerades också av ett antal krogar – från början ”jägarnas” (skogvaktarnas) extraknäck. Deras lön var obetydlig. Sedan 200 år förvaltas Kungliga Djurgården på Kungens uppdrag av Kungliga Djurgårdens Förvaltning. Djurgården ingår sedan 1995 i den då instiftade Nationalstadsparken.

Tillbaka till skogen

Israel Adolf Ström hade gjort en snabb karriär. Han föddes 1778 på Djursborg. Gården låg som sagt mitt på nuvarande Karlaplan. Pappa Erland hade varit överjägmästare och djurgårdsinspektör 1771-1801. Djursborg var både hans och sonens tjänstebostad. Till gården hörde nära 25 hektar av Ladugårdslandets åker och äng. Fader Erland Ström styrde och ställde med fast och säker hand. Av överhovjägmästaren hade han fått omdömet att han: ”uti sin metier såsom jägare icke uti Sveriget överträffas”. Stora ord till en ofrälse. Det var ju jakten det mesta ännu handlade om.

Det var naturligt att unge Israel blev jägare så snart han kunde hålla i en bössa. Som elvaåring skickades pojken till Uppsala. Han ville läsa levande språk och bli affärsman. Men snart saknade han sin park med dess fria marker. Han återvände snart. Som 14-åring blev han nu volontär vid hovjägeristaten, vid 16 år fick han anställning som hovjägare vid Kungl. Djurgården. Redan vid 21 år blev han överjägmästare. Tjugotre år gammal utnämndes han 1801 av kungen till inspektör för parken och efterträdde därmed pappa Erland. Han hade redan visat vad han gick för.

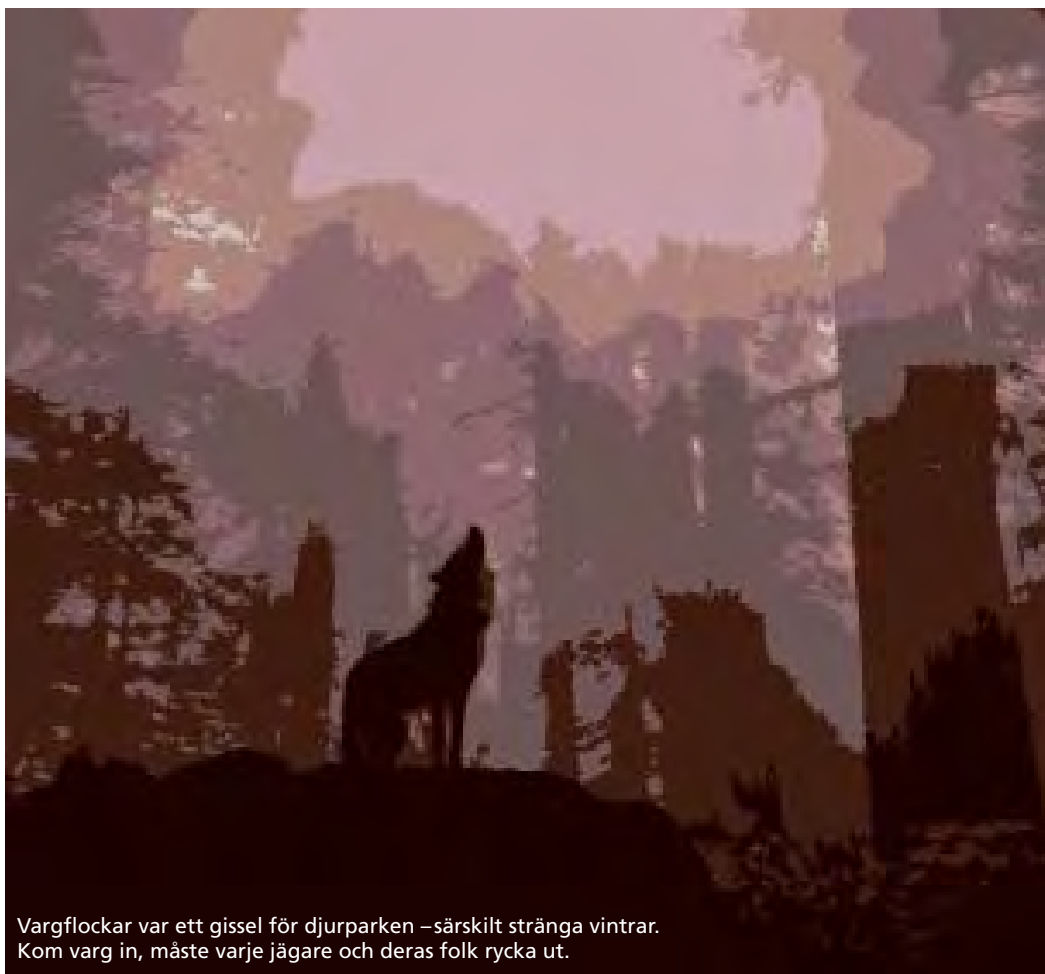
Inspektörens vardag

Vi vet en hel del om Ströms dagliga mödor. Mera livfullt och i detalj kan vi följa verksamheten i hans tjänstedagböcker. Med åren blev dessa mer sporadiska. Det ålåg även hans jägare att skriva rapporter. Gärna om detaljer, om nytt rävgryt vid Ugglebacken eller vindfällan vid Lilla Sjötullen. De många dagböcker som sparats kan en tålmodig läsare studera på Slottsarkivet. Ström hade många intressen. Hans hovjägare var exempelvis anmodade att rapportera flyttfåglarnas ankomst. Här dyker t ex nu så sällsynta glador och härfåglar upp. En något makaber tävlan – två dukater för den första lärkan (!) och för den första morkullan som levererades till slottsköket. Stekta i smör var de kungliga läckerheter.

Från överheten var fortfarande jakten och viltet det viktiga, åtminstone fram till Carl Johan med alla hans militärövningar. Högviltet krävde en noga uppsikt av det nästan två mil långa stängslet mot staden. Lika noga uppsikt måste vintertid från 1826 stängslet kring Hjorthagen ha. Där fanns på Ströms tid c:a 180 dovhjortar och 20 kronhjortar som måste utfodrats. När nysnö fallit måste varje jägare spåra av sitt område. Om varg var inne måste omgående en drevjakt organiseras. Men vanligen slank de sluga djuren undan. Hade varg ätit av förgiftad åtel gällde det att snabbt spåra upp den. I varggroparna hamnade de kloka djuren sällan.

Lodjur kunde stundom dyka upp.

De var en plåga, särskilt för hjortkalvarna. Par-

Vargflocker var ett gissel för djurparken – särskilt stränga vintrar. Kom varg in, måste varje jägare och deras folk rycka ut.

kens hjortstam var ungefär anpassad till hovets och överhetens behov, c:a 30 fullvuxna levererades om året. Riksmarskalken, överhovjägmästaren, ryske ambassadören (!) och liknande förärades också ibland en hjortstek. Ström hade ambitionen att själv fälla dessa kungliga djur. Han var skicklig skytt.

Sällan kunde Ström ostörd ägna sig åt jakt. Mängder av stora och små ärenden trängde sig på. Ständigt måste han bevaka att reglerna följdes vid alla tullar, portar och värdshus längs det höga staketet. Också inne i parken var det en stor del av året liv och rörelse. I parken fanns också nära femtitalet tomter och hus, både stora och små. Förutom hovjägeristatens egna behov var

det arrenden, köp, kungliga nådegåvor med mera. Exempelvis hade Gustaf III ett år före skottet vid maskeradbalen låtit sin handsekreterare, teaterchef m.m. Abraham Edelcrantz arrendera ett stort område vid Stora Skuggan. Kungens ståtliga sällskapsbroder generalen Gustaf Mauritz Armfelt fick ett stort område längs Brunnsviken, mitt emot Haga slott. Den förre av dessa herrar blev snart landets store lantbruksapostel, den senare fick snart en dödsdom på halsen men räddades i landsflykt. För Ström tog alla oklarheter kring fastigheter, rättigheter, arrenden och gränsrösen irriterande mycket tid. Regelbundet föredrogs även alla detaljer för Riksmarskalken och ofta i Kungens närvaro. Och även detaljer,

Under nära två århundraden dominerade dovhjorten i parken. Den anpassar sig lättast till hägn. Den ståtliga men skyggare kronhjorten fanns i mindre antal dock också länge med. 1827 samlades alla hjortar i ett mindre hägn ovanför Ropsten – Hjorthagen! Där fanns de fram till 1889. 1856 flyttades en del av hjortarna till Gripsholms slottspark. Där finns de kvar än i dag som bilden visar.

exempelvis ”om änkan Tilda Lindkvist även instundande sommar skulle få rätt att sälja väfflor och ett glas portvin vid den vanliga eken” eller ”om Frälsningsarmén som vanligt skulle få tåga till Ugglevikskällan”. Kanske alla de tre kungar Ström tjänade under helt enkelt var nyfikna på sådant som rörde vanligt folks bekymmer i deras park.

Vintern var den lugnaste perioden trots vargarna. Sommarhalvåret var hektiskt. Vid midsommartid skulle ängar och hagar slås, höet skulle bolmas, torka och läggas i lador, en del av arrendatorer, en del för jägeristatens egna behov. Samtidigt invaderades parken mot en avgift per djur av upp mot 300 nötboskap från stadens utkanter. Likaså hade artilleriet, livgardet och drabanterna som låg intill parken rätt att mot avgift släppa sina hästar på bete, mestadels på Ladugårdsgärde. Det kunde också bli upp mot 300,

en vacker syn. Boskap, hästar och hjortar spridda över hela parken ställde stora krav på stängsel. Gärdsgårdar sågs överallt runt åkrar, ängar, hagar och hus, också kring Ströms med tiden allt vanligare skogsplanteringar. Stora mängder stängselvirke gick åt och allt måste ständigt hållas efter. För stora staketet krävdes kraftigt virke. De vällastade åländska skutorna var länge en vanlig syn. Tyvärr fick ålänningarna snart ryska herrar.

Det var ändå inte hästar och kor som gjorde mest väsen av sig. Det var allt fritidsfolk som vackra sommardagar med matkorgar och flaskor strömmade in genom portarna. Nyttan av svett drivande motion var ännu inte uppfunnen. Man slog sig ner på ängar, i backar och längs sjöstränder. Säkert hade man minst lika trevligt när solen sken som dagens picknickande grupper. De många krogarna drog då som nu sin speciella

Karl XI kunde också koppla av med fiske. Här hans eget Fiskartorpet, idag parkens äldsta byggnad. Som bekant också besjungen av Bellman.

publik. Ström och hans folk hade ansvar för att ordningen hölls på en rimlig nivå. Därtill att folk vid skymningen också återvände genom tullar och portar.

Tankar kring skogens skötsel

På Djurgården hade tidigare inspektorer varit mest inriktade på kungens jakt och hans hjortar, möjligen också på höskörd och betesarronden, det gav inkomster. Uppenbarligen hade Israel Ström redan före tillträdet börjat se på parkens skogsmarker – det var mer än halva arealen – som en tillgång för virkesproduktion. Det var inte bara en stundom tätvuxen, stundom skinnflådd utmark där hjortar, får och getter fick hålla till. På några tyska universitet hade lärda professorer börjat utveckla en skogsvetenskap. Det hade säkert stimulerats av på många håll ödelagda skogar i Europa och av ett allt intensivare

markutnyttjande. Den unge Ström hade nyfiket följt denna utveckling och läst allt han kommit över. Han insåg att det också i hans land detta var en ännu slumrande ödesfråga. Han var medveten om att intill tätare bebyggelse det redan ofta rådde virkesbrist. Bakom låg planlös vedfångst, ymnigt svedjande och intensivt skogsbyte. Här måste stämmas i bäcken. Det gällde inte bara på Kungl. Djurgården.

Det fanns kunskaper att hämta. Ström begärde ett anslag för en studieresa till auktoriteterna i Tyskland. Trots sin iver och övertygelse fick han inget gehör hos de höga herrarna. Det fanns som vanligt inga pengar. Besviknen över oförståelsen för en av nationens ödesfrågor genomförde han på egen bekostnad en billigare studieresa – det räckte till Danmark. Genom sina vackra skogstillgångar kring de stora godsens låg danskarna redan långt före. Ström tog starka intryck av det

Här den berömda djurgårdskartan från 1696 av Karl XI:s jaktpark. Den är ritad av Erland Ström, Israel Adolfs far. Längst upp Stora Lappsjärnsberget, norr om nuvarande Riksmuseet. Längst ner Södra Djurgården med berget Stora Jakten, sydöst om nuvarande Rosendal. Mycket av kartans åkermarker skulle snart övergå till ängsmark och skog.

han hörde och såg. Skogsbruk var långsiktigt. Samtidigt trängde sig dagens behov på. Inspire-rad av exemplet söderifrån började en plan växa fram. För att veta vad som kunde skördas på varje del måste först helheten kunna överblickas. Nu såg han en plan för Djurgårdens skogar i tankarna. Den var grov och hade säkert sina brister. Men med något måste börjas.

Ordning och reda

En avgörande faktor för att beräkna möjlig avverkning är tiden för trädens mognad. Det skiljer mellan trädslagen. Ström räknade först med 130 år. Med tanke på all gran som mognar fortare prutade han snart till 100 år. En procent av skogen kunde därmed uthålligt avverkas. Det var naturligt att fördela arbetet på de åtta hovjägararna. Var och en fick märka ut 60 meter (hundra alnar) breda skiften genom sina mest mogna bestånd. Så stor areal av skiftet kalhöggs som motsvarade det årliga betinget (en procent). Goda ekar och andra speciella träd fick lämnas. Skiftena skulle läggas från sydväst mot nordost. Då bedömde Ström balansen av ljus och värme på marken som bäst. Det man i första hand hoppades på var naturlig förnygring av fröfall från hyggeskanterna. Om återväxten dröjde, markerbereddes med flåhacka och såddes, gran på de bättre, tall på de magrare markerna. På fuktigare marker dikades. Dög någon jord för ek eller andra ädla träd, planterades stora plantor och hägnades mot svältfödda hjortar. Ströms första planer var som vi ser schablonmässiga. Men snart infördes justeringar, anpassningar till verkligheten. Då som nu var varje del av skogen full av variationer. Den var gles och ojämn efter hjortbete, viltskador och vedstölder. Efter 200 år kan inga av Ströms 60 m breda skiften spåras. Men med dem hade han fått en första möjlighet att styra utvecklingen.

I stället för ett planlöst huggande av vad man för dagen behövde hade Djurgårdsförvaltningen nu fått ett grepp om helheten och om målet en uthållig virkesproduktion. Tidigare avverkades efter behov och inte minst på sommaren. Sådant virke blev lätt skadat. Nu styrdes all avverkning till vintertid. Då höll det sig friskt. På fruset snö-

före skulle sedan timret köras till lastplats nere vid Värtan. Där skulle det lagras och försäljas. Denna Ströms tanke på skogen som en ständigt virkesproducerande tillgång och i ständig kontakt med en virkesmarknad var ny. Djurgården började nu också få skogsinkomster. Parken låg ju bra till intill huvudstad och vattenvägar.

Att man efter avverkning måste svara för återväxten var för Ström självklart (även om idén blev lagfast först ett sekel senare). Om man inte nöjde sig med lövsly och enstaka, magra barrplantor måste sådd eller plantering tillgripas. Även om plantskolor inte var helt okända bland godsens blev Ström även här föregångsman. Att framställa många och olika plantor passade hans mångsidiga naturintresse. Han utnyttjade goda jordar på sin tjänstegård Djursborg. Från en kartskiss tror vi att det var ett eller annat tunnland mellan Stora och Lilla Blå porten just innanför stora stängslet. Det skulle betyda mellan Djurgårdsbron och Berwaldhallen efter dagens geografi. I upp mot 50-talet små parceller drog han upp en imponerande mängd av olika trädslag. Ekplantor var ryggraden, ek var parkens symbolträd. Det gick åt en hel del. För varje avverkad eller avliden ek skulle planteras minst 25 nya plantor. Dessutom ville Ström att hans jägare planterade ek och andra härdiga lövträd i backar och skogskanter intill de öppna markerna. Då tänkte han på friluftslivet. Med allt betande var det svårt med lövplantor. En dukat lär jägararna ha fått för varje ekplanta som nått hjortsäker höjd. Det var nämligen inte lätt.

Bland andra träd i plantskolan fanns olika popplar och pilar, därtill lönn, ask, alm, hägg, rönn, robinia m.m. Även några goda bokbestånd fick Ström upp trots det var klart norr om bokens naturliga nordgräns. Barrträd odlades också, en exotisk tallart, lärk och den inhemska idgranen. Denna mångsidighet visar att Ströms iver och intressen nu började röra sig långt utöver Kungl. Djurgårdens tre meter höga staket. Som en kuriositet kan nämnas att Ström samtidigt stod på jorden. Han utvecklade bra redskap, bland annat en ”planteringsborr” som 150 år senare presenterades som en innovation och som fortfarande är standard vid plantering av större

plantor (planteringsborren). Genom ansvaret för Kungl. Djurgården stod han dagligen det praktiska skogsarbetet nära.

Administration och ledarskap

Ström var god administratör och naturlig ledare. Han satte tydliga mål för verksamheten och för sina åtta hovjägare. De visste sitt ansvar. Mycket kunde Ström delegera för att få tid till skogspolitik och annat. Han insåg det var viktigt med kompetens och arbetsglädje. Av dagböcker och annat förstår man att Ström hade stort förtroende från alla håll, han hade ett gott humör och ett lugnt temperament. Det visade han också i den nationella politiken. Detta trots det var heta känslor just kring skogsfrågorna. Bondeståndet rasade så snart pekpinna kring lantbruk dök upp. Så också mången godsägare.

Innan han tillträdde funderade han på vilka krav han kunde ställa på sina hovjägare. Det blev en lång lista. Med dagens mått förefaller många krav nästan grymma. Det tyckte också hans chef, överhovjägmästaren. Men Ström stod på sig. När vi studerar kraven återförs vi till en annan tid. När ännu de flesta i landet var analfabeter krävde Ström att en hovjägare skulle kunna läsa, skriva och stava korrekt, därtill räkna med regula de tri, kvadrat och kubik. Han skulle kunna allt gällande skogsförordningar, allt om frö, plantering och hur få återväxt, kunna bestämma trädets höjd och kubikmassa innan det fälldes etc. En jägare skulle givetvis kunna skjuta väl. Men vad sägs om att med kula träffa en löpande 25 cm trissa på 30 meters håll eller värre: ”med pistol och hagel träffa ett mål av 12 tums diameter till häst i karriär”. På naturkunskap var givetvis kraven höga – tid för parning, dräktighet, fåglars flyttning och givetvis kunna tyda alla spår. Men kanske för den omusikaliske det svåraste kravet: Med klar ton på valthorn blåsa de sex vanligaste jaktsignalerna. Ström var bara 24 år när han satte upp sin lista. Vi kan utgå från att han själv med råge klarade kraven.

Med dessa krav idag skulle skogsfakulteten bli utan elever.

Skogspolitiken hade blivit allt mera debatterad, inte minst i riksdagen. Ströms verksamhet

och tankar var en bidragande orsak. Den fick kunglig uppmuntran. 1820 fick han titeln Intendent för Djurgården, tillika hovjägmästare. Hans banbrytande insats för att skapa ett uthålligt skogsbruk inom parken väckte uppmärksamhet. Bidrog gjorde också den goda kanal han hade med överhovjägmästaren, länge bofast på Stora Blå porten (bortom Djurgårdsbron). Denne var fram till 1824 formellt högsta skogligen myndighet. Därefter skulle en tid detta ansvar läggas på respektive landshövding. Efter sekelskiftet hade liberalismen allt mera börjat färga ekonomi och politik. De flesta kronoskogar var illa bevakade och ofta rovbyggna. Det gällde också för många allmänningar. Överlåt till enskilda, kom det en vist från den liberala riksdagsmajoriteten. I eget intresse förvaltar den enskilde en egen skog bäst. Men Ström var betänksam. Han visste hur det såg ut på de flesta ”bondskogar” vid denna tid. Planlös uthuggning, hårt bete, på sina håll svedjande och intensiv kolning. Skogen förblev för bonden utmarken. Virkesproduktionen var ännu av mindre värde. Ström varnade: Varför skulle staten och allmänningarna avyttra sina skogar till kortsiktiga ägare. Likafullt röstade riksdagen 1823 för avyttring av kronans skogar. Vad gällde häradsallmänningarna fick dessa styckas upp på varje delägare efter mantal, om så önskades. Men beslutet skulle i sista hand tas av landshövdingen. Till dessas förfogande som sakkunnig rådgivare ställde Kungl. Maj:t landets främste skogsauktoritet – Israel Adolf Ström!

Ström gjorde nu en värdefull insats. Han fick många landshövdingar att ifrågasätta utförsäljning av särskilt de större kronoskogarna. Här och i fortsättningen talar vi bara om södra halvan av landet. Allt norr om Bergslagen betraktades ännu som slumrande vildmark (men som snart skulle vakna till liv). En och annan landshövding kunde Ström inte bromsa, de såg gärna att de fick ett bekymmer mindre. Vad gällde häradsallmänningarna undveks en uppdelning på 60% av deras samlade areal. Delägarna i dessa är idag tacksamma. För den huvuddel av kronoskogarna som behölls, arbetade nu Ström för att en ordnad skogsskötsel infördes och med en uthållig avverkning. Han gjorde själv för egen

Foto: Henrik Niklasson

Genom århundraden älskad av människor, vilt och betande djur – Nationalstadsparken är en klenod för huvudstaden.

hand ett antal skötselplaner, bl.a. för två stora häradsallmänningar nu kring Arlanda Airport. Man undrar hur hans tid räckte till?

Kungliga skogsinstitutet

Övergången till en planmässig skogsskötsel på kronans skogar hade som vi förstår en flaskhals. Jägeristaten saknade nästan helt den kår av välutbildade jägmästare och kronojägare (skogsvaktare) som skulle ha behövts. På eget beväg inbjöd Ström ett antal landshövdingar att till Djurgården skicka en aspirant för utbildning. Det fick Kungl. Maj:ts välsignelse. Snart (1826) hade Ström fem elever, till en början togs de omhand på hans eget Djursborg. Det blev en historisk avstamp. Ström kämpade vidare. Redan 1828 kom Kungl. Maj:ts beslut och stadgar för Kungl. Skogsinstitutet. Ström blev dess förste direktör. Institutet fick överta Stora Blå porten. Det

praktiga huset låg just innanför staketet några stenkast från Djurgårdsbron. Överhovjägmästaren hade just flyttat. Här verkade Skogsinstitutet fram till 1917. Då väntade den nya Skogshögskolan, stort och vackert under ekarna ovanför södra Brunnsviken.

Skogsinstitutets direktör skulle inte bara ansvara för undervisningen i skogshushållning och jakt. Han skulle också som sagt kunna ge varje landshövding råd om vilka åtgärder på kronoskogar och häradsallmänningar som måste krävas. Därtill skulle han också kontrollera att beordrade åtgärder också ”befordrades till noga verkställighet”. Ström fick därmed det unika ansvaret att både föreslå och kontrollera skogsskötseln. Uppenbart hade han förmågan att stillsamt övertyga sin omgivning. I denna ingick också den stränge Carl XIV Johan. Med honom hade Ström ständigt att göra, mindre med jak-

Vackra ekar har alltid präglat Djurgården. Till 1840-talet var Kungl.Flottan ett ständigt hot. Under hand har inventeringar gjorts, bl.a. av Ström. De visar att eken väl håller sin ställning.

Foto: Anders Helin

ten, mer med den livliga militära verksamheten på Djurgården. Förutom med en vacker orden upphöjde kungen 1833 Israel Adolf till adligt stånd med namnet af Ström. Upphöjelsen blev genast praktiskt brukbar. Af Ström hade nu tillträde till riddarståndet. Omgående kunde han på Riddarhuset lämna en redovisning av vad som måste göras inom skogsbruket. Han hade intresserade lyssnare. Där satt de flesta av landets största markägare.

En anmärkning: Vi förbigår här af Ströms stora betydelse för jaktvården. Den är värd en särskild berättelse. Han var skicklig jägare. Om jakt och faunavård hade han både stora kunskaper och erfarenheter. Inom jaktpolitiken blev han en självklar auktoritet. Hans strävan för god viltvård och humana jaktformer blev framgångsrik. Han kunde räkna med stöd både från kungen och de höga herrarna.

Om Djurgårdens ekar

Redan långt före parkens tillkomst fanns ekarna. De var viktiga för skeppsvarven, de gav god föda åt kungens svin och senare åt hans hjortar, med tiden blev de också ett inspirerande blickfång för poeten Bellman och för sekler av naturälskande fritidsfolk. Tidigt fridlystes eken för statens behov. Den blev med detta en irriterande börda för varje bonde. Men Sverige med sina långa kuster behövde krigsskepp. Till det dög bara ek. Med det ödesdigra ryska kriget 1809 kastade amiralerna allt mer lystna ögon även på Djurgårdens ekar. Kungen beordrade Ström att omgående göra en inventering.

Inventeringen blev snabbt genomförd. Tyvärr är protokollen borta. Men den sammanfattning som skickades till kungen har återfunnits. Parken hade 8221 ekar. 888 var dugliga till skeppsbygge och kunde utstämplas. 1886 ekar dög inte men var så skadade av röta att de borde avverkas. 2283 ekar var friska men alltför krokiga för skeppen. Dessa föreslog Ström skulle ”bibehållas för promenader”. Resterande 3164 var ”ännu i sin bästa tillväxt” och borde fortsatt vårdas. Kung Gustav IV Adolf godkände utstämplingen men ville behålla de rötskadade så länge de var vid gott liv eftersom de ”nu likväl bidraga till Djurgårdens

prydna”. Det var ett av den olycklige kungens sista och faktiskt kloka beslut före statskuppen.

Den inventering kan här nämnas som den store naturvårdaren Rutger Sernander lät genomföra 1930. Han kunde då räkna till 76 st ”jätteekar” dvs större än 5 meter i omkrets vid brösthöjd (eller 1,6 m i diameter). En ny inventering gjordes 1975 som examensarbete vid Skogshögskolan. Då fanns bara 67 av jätteekarna kvar. Många hade gått ut, men några nya hade också vuxit in bland ”jättarna”. Även ”storekarna” närmast efter jättarna inventerades. Deras antal hade något ökat under perioden.

Åter till Ström och Djurgården. Landet var fortsatt hotat österifrån. Flottan måste stärkas. Dugligt ekvirke för framtiden saknades. Kungl Maj:t beslutade 1830 om en årlig plantering av ek på 20 hektar (efter prutning) och tillsatte en ekplanteringsstyrelse med Ström (givetvis) som ordförande. Lämpliga marker diskuterades. Ström föreslog av klimatskäl Kungsgården på Visingsö. Och så fick det bli. Tyvärr följde dåliga ollonår. Det slutade med att alla ekplantor i Ströms plantskola på Kungl. Djurgården måste användas. Det blev en äventyrlig resa. De 113 tunga plantlådorna skeppades sjöledes till Norrköping. Där väntade 22 hästar för vagntransport till Norsholm där den just dit nygrävda Göta Kanal väntade. Därifrån med slupen Nordstjärnan mot Visingsö. Men ute på Vättern mötte hård storm med snöbyar. Man kom nära Visingsö men tvingades av motvind länsa undan. Jägmästaren på Visingsö var redan klar med alla planteringsgröpar. Tre veckor gick men ingen båt. Så började han söka efter Vätterns stränder. Jägmästaren fann Nordstjärnan strandad en dryg mil söder om Vadstena. Han lyckades dock bärga 111 av de 113 plantlådorna. Genom en mild förvinter kom nu alla plantorna i jorden före julafton, det blev 24.000 goda Djurgårdsekar.

Men redan vid den tiden hade vanvördiga röster börjat höras: ”...krigsskepp kommer i framtiden inte att byggas av ek utan av järn och stål. Och därtill drivs inte med segel utan med ånga”. De blev givetvis en indignerad reaktion från alla med ansvar: ”Vid minsta läcka kommer oundvikligen både skepp och besättning att dragas

ner mot havsbotten”. Ekplanteringarna på Vingsö avbröts först 1860. Då hade nära 400 hektar god åker planterats. En anekdot: Drygt 100 år senare var en morgon Chefen för Domänverket på skämtsamt humör. Han skrev ett kort meddelande till Chefen för Marinen: ”Av Eder år 1831 beställt ekvirke är klart för leverans. Vi önskar uppgift om leveransplats”.

Skogshushållningens fader

Under första hälften av 1800-talet blev debatten om skogshushållningen allt livligare. Af Ström låg bakom det mesta. Efter hans och andras påtryckningar tillsatte Kungl. Maj:t år 1855 en kommitté för att ”förebygga förödelsen av skogarna i landet samt att befrämja en bättre skogshushållning”. Fortfarande avsågs inte de norrländska skogsvidderna. Af Ström var en av ledamöterna. Han kunde vid 77 års ålder ännu inte undvaras. I ett betänkande 1856 föreslog kommittén att alla kronoskogar och häradsallmänningar skulle ställas under vård och förvaltning av en skogsstyrelse. Dessutom föreslogs en stark lagstiftning mot rovdrift av enskilda skogar. Det senare var ännu en känslig fråga. Varje restriktion var att förgripa sig på den heliga äganderätten. Bara förslaget om en skogsstyrelse godtogs (senare ”Domänstyrelsen”). Men bara några månader efter att betänkandet lämnats gick gamle hovjägmästaren till sina sälla jaktmarker. Han dog på Djursborg där han en gång föddes. In i det sista hade han stått på skogsvårdens barrikader.

Israel Adolf af Ström hade 1850 avgått som intendent vid Kungl. Djurgården. Till hans efterträdare utsåg Carl Johan sonen Israel Ludvig. Denne hade genom duglighet liksom fadern gjort en snabb karriär. Sonen fick snart en aktad ställning inom landets skogs- och jaktväsende. Efter avskedet från Djurgården 1898 fick Israel

Ludvig af Ström en dyrbar guldmedalj ”såsom ett särdeles vedermäle af konungens välbehag”. Därmed hade far, son och sonson under 127 år med heder ansvarat för Kungl. Djurgården.

För att summera

Israel Adolf af Ström skapade en ny syn på skogen. Tidigare var skogen bara en mindre del av lanthushållningen. När bränsle, stängsel, sågat eller skrädat virke behövdes drog bonden med yxa och häst till närmaste skog där sådant fanns. Af Ström såg tidigt istället skogen som en tillgång där virke ständigt tillväxte. Han visste att den årliga avkastningen kunde mer än fördubblas om skogen vårdades och hölls jämnt slutet. Skogsbruk måste vara en långsiktig och uthållig verksamhet. Af Ström utvecklade till en början enkla metoder för att inventera och indela skogen för överblick. Därmed kunde möjlig årlig avverkning beräknas liksom arealen för lämplig slutavverkning och gallringars omfattning. Med det kunde också återväxten långsiktigt kontrolleras. Ett kontinuerligt skogsbruk förutsatte också leveranser till en marknad, inte bara för tillfälliga behov.

De nya mål för skogsbruk och de metoder för skogsskötsel som af Ström utvecklade krävde bland all personal helt andra kunskaper än tidigare. Af Ströms insatser för skogsutbildningen är det som gjort mest varaktigt intryck i vår skogshistoria. Bland hans många publikationer förblev länge ”Handbok för skogshushållare” standardverket. Af Ström låg bakom tillkomsten av Kungl. Skogsinstitutet och dess första verksamhet. Allt skulle få stor betydelse för skogens snart väldiga expansion som exportnäring. Den unge mannen vi mötte på hästryggen i snöynan februari 1803 skulle med tiden bli nämnd som ”den svenska skogshushållningens fader”. □